

ДИМО КИСЬОВ

ВАСИЛИЙ

ДРАМАТИЧНА НОВЕЛА - РАДИОПИЕСА

ДЕЙСТВАЩИ ЛИЦА

ВАСИЛИЙ	— богомилски протос; /плътен глас с твърд тембър/
АЛЕКСИ КОМНИН	— император; /леко заеква и "изяжда" звука "р"/
АНА КОМНИНА	— негова дъщеря, писателка; /властен алтов глас/
ИСАК КОМНИН	— севастократор, брат на императора; /превзет, театрален глас/
НИКИФОР ВРИЕНИЙ	— кесар, мъж на Ана Комнина; /спокоен баритонов глас/
КАЛИКЪЛ	— лекар на императора; /старчески, теноров глас/
МЕЛПА	— монахиня, писарка на Ана Комнина
ПАРАСКЕВИОТ	— тъмничар
ГЛАС I	
ГЛАС II	
ГЛАС III	
ЖЕНСКИ ХОР	
МЪЖКИ ХОР	

Действието се развива през 1111 година в Цариград.

ЕФЕКТ. — Удари на черковно клепало. Чува се скърцане на перо.

АНА. /диктува/: Въпреки че го заплашвали с клада и с други беди, той се държал здраво за дявола и прегръщал своя Сатанаил. Държал се по същия начин и спрямо увещанията на императора да се отрече от нечестивото си учение, когато бил хвърлен в тъмницата. Василий оставал непреклонен като истински богомил...

МЕЛПА. Бързо диктувате, госпожо. Не смогвам да записвам...

АНА. Почини си. Тъкмо ще върна мисълта си назад във времето.

ЕФЕКТ. — Ударите на клепалото затихват и се преливат в мелодия изпълнявана на китара. На този музикален фон, с постепенно прибавящи се гласове, Ана си припомня разговор между нея и мъжа ѝ Никифор Вриений.

АНА. Мръщиш се. Не ти харесва истината.

НИКИФОР. Коя истина? Твоята или на другите?

АНА. Истината е една...

НИКИФОР. По-добре е да се откажеш да пишеш, ако не можеш да намериш най-приемливата истина... Хулиш брат си и не усещаш, че обиждаш себе си.

АНА. Нима той не е глупак? Нима той не е едно нищо, което баща ми се мъчи да превърне в нищожно нещо?

НИКИФОР. Той е бъдещият император и ти, като негова сестра си длъжна да го опишеш такъв, какъвто трябва да бъде.

АНА. А-а! Не, кесаре! В мен не тече вашата сервилна кръв. Лесно забрави, че моят баща избодете очите на твоя баща и седна вместо него на трона... С една кесарска титла и синът се превърна от враг в предан слуга...

НИКИФОР. Достойно е да служиш вярно на достоен за уважение. Писателят не бива да бъде клюкар. Той трябва да замълчава дребните истини, ако иска да го четат и след неговата смърт. И писателите, и читателите са грешни. Само Бог е безгрешен, затова само той има право да съди. Питам се, дали би останала доволна, ако прочетеш в моите записки и някои истини за тебе?

АНА. Разбира се.

НИКИФОР. А, едва ли би се възхитила, ако излезе наяве безграничната ти омраза към бъдещия император — брат ти Йоан... Ти искаш да отнемеш правото му, защото си била първородена. А запитваш ли се дали си достойна за трона?... А какво би спечелила, ако утре българите прочетат възторжените ти слова за еретика Василий?

АНА. Присъствах на разпита. Василий е достойният за уважение...

НИКИФОР. Но не трябва да го възхваляваш и с перо. Не усещаш ли колко опасно е богомилското учение за нас, ромеите? А ако си решила да го хвалиш, за да ми поставяш капан, смятайки ме за негов привърженик, грешиш.

АНА. Разкри се, че твойт племеник Дивлаций е бил един от апостолите на Василий. Негов най-близък ученик. А нали ти, скъпи касарю, възпита Дивлаций? И щом разбра, че племенничето ти е проговорило в подземиято на палача, пет коня умори от Антиохия дотук, за да го спасяваш...

НИКИФОР. Тръгнах от Антиохия не да изпросвам милост за него, а да искам от баща ти смъртта му.

АНА. /през смях/. Юда предаде своя учител за трийсет сребърника и се обеси. Дивлаций предаде своя учител от страх и продължи да си живее щастливо.

ЕФЕКТ. — /в двореца чува се остър шум от късане на хартия, топуркане на стъпки./

АНА. Нямах право да унищожаваш истината!

/Шум от съборени предмети и падане на тяло/.

АНА. /задъхано през плач/. Страхливец! Подлец!...

НИКИФОР. Не, Ана. /шумът от късане на листове продължава/. Не съм страхливец, нито подлец. Аз съм само един застаряващ мъж. В мене има и пороци, и качества за възхвала, които ще оцениш едва когато вече няма да ме има. Твоята писателска дарба е по-голяма от моята, но внимавай какво ще пишеш за в бъдеще! Не си вече малка, за да ти прощават лудориите.

АНА. Кесарю омразен! Подчиних са на бащината си воля да ти бъда съпруга, но никога не бих се примирила с твоето раболепие. В твоите ръце е цялата войска. Както баща ми от стратег стана император, така и ти от кесар можеш да станеш мъж на императорка. Татко е вече

стар, болен и би трябвало да си почине. А моят брат би бил щастлив да си поживее, макар и без очи...

НИКИФОР. Ана!!! Какво говориш?!...

АНА. Страхливец!...

НИКИФОР. Да уважаваш по-умния от тебе е най-голямата храброст. Не забравяй, ти си принцеса и пиши като принцеса. Не лъжепророка на бедняците Василий, а своя велик баща, Алекси Комнин, трябва да възхваляваш с перото си! Примири се да бъдеш втора в империята, за да не останеш последна...

ЕФЕКТ — /китарата заглъхва и отново са чува монотонното ечене на манастирското клепало/.

АНА. Мелпа, подостри ли перото?

МЕЛПА. Да, госпожо.

АНА. Прочети онова, което досега ти издиктувах!

МЕЛПА. *"Славата на богомилството се разпространила вече навсякъде. Някакъв си врач Василий, човек много ловък в разпространяване на богомилската ерес, имал дванадесет ученици, които наричал апостоли, а бил привлякъл и няколко ученички, жени злонравни и зловредни. Той разпространил злото навсякъде. И злото като с огън унищожило много души. Затова душата на императора не могла да понася това и той започнал разследване по тази ерес. В двореца били доведени някои богомили. И всички те обявявали за учител и главен водач на богомилската ерес Василий. Между тях бил заловен и Дивлаций. Той не искал да отговаря на въпросите, но, като го предали на изтезание, казал името на споменатия Василий и на апостолите, които последният си бил избрал. Самодържецът възложил да издирят този човек. И ето — открива се главният служител на Сатанаил, Василий: с монашеско облекло, с изпито лице, без брада, висок на ръст — много ловък в разпространяването на безбожието. И самодържецът, под благовиден предлог, извикал веднага Василий, понеже желаел с кротки думи да изтръгне това, което той таел."*

ЕФЕКТ — към монотонното биене на манастирското клепало се присъединяват и други клепала. Отначало слабо, постепенно засилващо се звучи хорът на монахините.

АНА. Какъв празник е днес?

МЕЛПА. Рожденият ден на твоя брат — императора, госпожо. Игуменката ми нареди да ти напомня, че трябва да присъстваш на светата литургия, която за негово здраве митрополитът-константинополски е благоволил да извърши в черквата на нашата скромна обител.

АНА. /Ядно/. Върви да се помолиш вместо мен за здравето на брат ми!

Хорът на монахините се засилва. С акламацията "*Тон деспотин, ис пола ети деспота*" те пожелават здраве на своя император.

Преливане. Познатата вече мелодия на китара замества тържествената акламация на монахините.

АНА. /вече с бистър младежки глас/ А! Каква е тази пищна трапеза в тронната зала, господарю? Краля на рицарите ли ще посрещаш, или селджуския хан?

АЛЕКСИ. Не се преструвай, дъще! Много добре знаеш, кого очаквам...

АНА. Навярно Дивлаций, племенникът на моя мъж?

АЛЕКСИ. Хм... Полезни са предателите. Заслужават злато, сан, но чак да ги каня на моята трапеза?... Ересиархът богомилски ще съдим днес...

АНА. Нима ще го осъдиш да изяде толкова месо и плодове? Да изпие толкова кани с вино?

АЛЕКСИ. Това е стръв, дъще. Гладното куче се зъби, лае, но щом му подхвърлиш кокал, започва да върти опашка. Ще поканя Василий на царската си трапеза, ще полаская самолюбието му с привидно уважение и той, заслепен от блясъка на златните съдове и сладките думи, ще избълва собствената си присъда. Зад оная завеса е скрит писар, който ще запише еретичните слова. Надявам са те да бъдат достатъчни, за да заповядам на Държавния синклит да му реши съдбата...

АНА. Държавният синклит!? Заради някакъв си еретик!? Нима държавата е в бедствие?

АЛЕКСИ. Еретикът е по-страшен от кръстоносците, печенегите и куманите взети заедно, защото той не вдига меч, не строи обсадни машини, не пролива кръв, а със слово поразява душите, Откакто проклетата богомилска ерес се размножи, божиите храмове се изпразниха, робите надигнаха глава, войниците ми се превърнаха на агнета, държавната хазна се изпразни, сякаш не е мир, а люта война... Преди седмица богомолците в София убили своя епископ с камъни. Някакъв си Лазар придумвал гражданите в Охрид да не си плащат данъците. Шепотниците ми донесоха, че павликяните във Филипопол се съюзили с богомилите и отново препасали мечове. Робите в константинополските корабостроителници захвърлили теслите и чуковете, щом научили за арестуването на Василий. Развълнува ли се народът и тронът започва да се клати, Ана...

АНА. Прости ми, татко! Не знаех за всичко това. Напоследък ти нищо не споделяш с мен, страдам между стените на гинекеята и слушам само женски клюки. Нима твоята първородна рожба изстина от

сърцето ти? Или се съмняваш във верността на моя мъж към теб?... И може би с право. Кой можеше да предполага, че племенникът му Дивлаций...

АЛЕКСИ. Млъкни! Имам пълна вяра в кесаря. Дворецът ми гъмжи от предани глупци, а твоят мъж с еднакво умение върти меча и политиката... Макар да съм го изпратил в далечна Антиохия да усмирява рицарите на Боемунд, той ми е по-близък от всекиго...

АНА. Дори от моя брат?

АЛЕКСИ. Знам, знам, боли те. Тебе дълго подготвях за трона, но бог реши на стари години да ме дари с наследник.

АНА. На тая моя майка не й ли стигаха четири дъщери, та когато стана вече баба, реши наново да ражда?...

АЛЕКСИ. Тя е жена и няма твоите мъжки амбиции... А, ето идва и чичо ти Исак. Значи всичко е готово, за да започне комедията.

/Звън от камбани/.

АНА. Милостиви татко, разреши ми да остана на разпита. Иска ми се да видя как ще сразиш с ума си богомилския ересиарх.

АЛЕКСИ. Можеш да слушаш само, без да гледаш. Там, скрий се зад завесата при бързописеца.

ЕФЕКТ — тежки стъпки, звън на златни доспехи.

ИСАК. /с театрален глас/ О, братко, ти вече си тук! Държавният синклит начело с патриарха, господин Николай Граматик, чака заповедите в съседната зала. Наредих на епарха да разпръсне с бичове тълпите, обсадили двореца, и групи повече от трима да арестува...

АЛЕКСИ. /заеква на някои думи/ Ох, омръзна ми да воювам, да потушавам бунтове! Не можа ли да се разбереш с Василий? Нали знаеш какво вълнува бедняка: парче земя, два вола и крина семе...

ИСАК. Богомилите не мислят, братко: те и да имат, пак гладуват и са недоволни. С глада си пример дават, за да се срамуват ситите. Не ламтят като западните рицари за златни съдове и скъпи платове...

АЛЕКСИ. С други думи искат власт да управляват. Надяват се, че като ни ограбят и убият ще ощастливят света... Подведохте ме с патриарха да дам заповед за преследването им, а не си свършихте работата докрай. Нали патриархът можеше да насрочи Вселенски събор,

да кажем в Кипър, за примиряване на нашата църква с еретическата. Тогава щях да издам манифест за равнопоставяне на всички религиозни схващания и еретиците щяха като дървеници да изпълзят от мръсните си дупки. Щяхме да ги натоварим на кораби за Кипър — буря, корабите на морското дъно и край на разприте. А сега — процес, присъда, клада и... мърморене между народа...

ИСАК. Не е късно внезапно да почине.

АЛЕКСИ. Хм... Късно е, щом си го докарал в двореца.

ИСАК. Очите му особено блестят. Тези очи ме плашат... Да го ослепим!

АЛЕКСИ. Казах. Късно е. Ако на Василий се случи нещо в двореца ми, тълпата ще осъди нас, а не ние него... Ересиархът богомилски трябва да признае греховете си пред всички, с висок глас... Намислил съм да му предложа доходен сан. Ако откаже, синклитът ще го осъди на клада. Ако приеме — привържениците му ще сторят същото с него. Повикай го да се позабавляваме!

ИСАК. Братко, слушай! Василий може да е лъжепророк, но не е глупак. Когато говорех с него, той ме гледаше със змийските си очи така, сякаш не той, а аз бях арестуван... Нека да го разпита патриархът, а ние да отидем на лов. Да не намесваме трона в разприте на църквата.

АЛЕКСИ. Не, братко. Църквата и тронът са неделими, както аз съм неделим от бога... Какво — бил умен? Умният, братко, цени живота си, а фанатикът е глупак — той дори изпитва радост, когато измъчват тялото му, защото горкият се надява след смъртта си да бъде провъзгласен за мъченик... Изглежда Василий не търси смъртта си, а слава. Въведи го!

ЕФЕКТ. /Гонг/ Отваряне на врати. Тежки стъпки и дрънчане на оръжие. Затваряне на врати.

ИСАК. Падни на колене пред самодържеца!

ВАСИЛИЙ. Аз падам на колене, само когато се моля на Бога да ме дари с мъдрост и воля, за да се преборвам със злото, причинено на бедните хора от поповете и трона.

АЛЕКСИ. Добре дошъл! Разположи се на тази трапеза. Първо се нахрани, после ще поговорим за злото.

ВАСИЛИЙ. Първо нахрани народа си, а после мене.

АЛЕКСИ /Със смях/. Не съм Христос с един хляб и с една риба...
Впрочем, повиках те да ме нахраниш с мъдростта си...

ВАСИЛИЙ. Доведе ме при теб под стража.

АЛЕКСИ. Страхувах се да не би дяволът да те отвлече, преди да сме си поговорили.

ВАСИЛИЙ. Дяволът е тук. Седи на златен трон, храни се от златни блюда, облича се със златотъкани дрехи...

ЕФЕКТ. /Шум от измъкване на меч/.

ИСАК. Внимавай с думите си, иначе...

АЛЕКСИ. Прибери, братко, меча, защото, който вади меч... Е, добре, Василий, щом не желаеш да почетеш трапезата ми, нека да поспорим. Дивлаций ми предостави да прочета и богомилското ви евангелие. Всичко е толкова наивно; не заслужава друго, освен човек да се посмее...

ВАСИЛИЙ. Смейш се, защото си чел Аристотел, Платон и други древни мъдреци. Смейш се на наивността на учението ни, но се страхуваш от него, защото то по най-прост начин обяснява на простите хорица кое е добро и кое е зло за тях.

АЛЕКСИ. Лъжеш ги.

ВАСИЛИЙ. Говоря в твоя вреда и в тяхна полза.

АЛЕКСИ. Караш ги да не вярват в светите образи, в кръста, в светото причастие, а си надянал монашеско расо.

ВАСИЛИЙ. Ако вярвах в идоли и в лъжливи символи, щях да ходя с пурпурна хламида и с владишка корона на главата... Аз вярвам в словото на Исус, а не в кръста, на който първо-свещениците го разпнаха. Защо да уважавам дървото, сковано за мъки?... Исус! Исус трябва да бъде в нас и не е нужно да го настаняваме в каквито и да било сгради. Той е голям, колкото Вселената, и престъпно е да го рисуваме между тесните рамки на иконите... А какво е вашето свето причастие? Хлебни трохи и вино. Символ, който те кара да си представяваш, че ръфаш тяло и пиеш кръвта му...

ИСАК. Какво богохулство!

АЛЕКСИ /заеква силно/ Правил си магии. Заблуждавал си хората...

ВАСИЛИЙ. Лекувал съм душите и телата, доколкото съм могъл. И ти си болен, Комнине...

АЛЕКСИ. Как, как позна?

ВАСИЛИЙ. Старостта е също болест. И на двамата годините ни са много и малко ни остава да живеем. Та, ътще ни прилича да говорим честно. А пък ти ме докара, да ме плашиш с властта си, с царствения си вид, с богатствата си, с всичко, което ни разделя. Няма да можеш да ме съблазниш с редки ястия и скъпо вино, нито да ме подведеш да ти говоря благо. Пригответи ушите си да чуят неприятни истини. Ако не желаеш да ги понесеш, пусни ме отново да ги разкривам на хората, чиито уши не са разглезени от сладки приказки угоднически.

АЛЕКСИ. Зная аз твоята истина. /със заекване/ Тя бунтува народа срещу мене и бога.

ВАСИЛИЙ. Ако императорът се вслушва в молбите на народа си, народът няма да се бунтува и ще му бъде верен както син... Но, когато императорът сключи договор с дявола, заради лъскави предмети и тлъсти ястия...

АЛЕКСИ. Къде е този дявол, който не излиза от устата ти?

ВАСИЛИЙ. Хитър е, не се показва всекиму. И често мени образа си. Веднъж е дукс, друг път — стратег. Понякога размахва гневно меч, а след ден отправя смирени молитви към бога в катедралата...

АЛЕКСИ. /Кашли се нервно/ Лошо започнахме. Сигурно съм се заблудил. Открий ми твоето учение, може би ще ме убедиш в правотата си...

ВАСИЛИЙ. Ти ме доведе под стража и аз знам какво ме чака, но... Щом настояваш, ще ти кажа... Всички християни вярват в думите на Христос, обаче за едни те са мъдрост, достойна за подражание: скромност, любов към ближния; а за други Христос е господар, който ръкополага патриарси, царе и императори. Ние, богомилите, обясняваме на вярващите, защо Исус се е жертвал за човечеството, а вие от смъртта му правите театър-зрелище...

ИСАК. Какъв театър? Какво зрелище?

ВАСИЛИЙ. Нима вашите попове и епископи не са артисти, на които богомолците плащат. Ти, Комнине, от криво-разбрано благочестие забрани игрите в хиподрумите, за да превърнеш храмовете в театри...

АЛЕКСИ. Далеч отиваш, Василий.

ВАСИЛИЙ. Отдалеч идвам, Комнине. От земите, по които си

стъпвал само когато си ги поробвал. От народите на тези земи, които не познаваш, а искаш да ти бъдат верни и да ти плащат данъци, за да можеш ти и твоите приближени да бъдете охолни. Но какво ли да ти приказвам повече? И без мен сте разбрали нашето учение, иначе, нямаше да бъде тук...

ИСАК. Кой може да повярва на твоите измислици, че Сатанаил бил брат на Христос и се опитал да свали от небесния престол своя баща?

ВАСИЛИЙ. Нима това не става и на земята? Някой си царува, друг му отнема трона, изпраща го в манастир...

АЛЕКСИ. Как- какво искаш да кажеш?

ВАСИЛИЙ. Което е било и което ти си помисли... Моите наивни приказки, Комнине, водят до размисъл, а това не е угодно нито на тебе, нито на брат ти...

ИСАК. Достатъчно си омърсихме ушите с богохулни и противодържавни слова. И половината да са записани, ще бъдат премного за държавния синклит да си произнесе присъдата.

/чува се дръпване на завеса/.

ВАСИЛИЙ. А, поставил си и писар! Комнине, забравих да ти кажа, че дяволът е и подлец... Защо измъчи този човечец да записва думите ми? Толкова ли си слаб ловец, та си служиш с капан?

АЛЕКСИ. /заекващ/ Да влезе Държавният синклит!

ЕФЕКТ. /шум, шепот, дрънчене на доспехи. Чува се хор. Хорът изпълнява акламация към императора./

АЛЕКСИ. Смърт на еретика!

ХОРЪТ. Смърт на еретика! Да живее богоугодният и милостив наш император! Да живее! Да живее!

Преливане.

Музика.

АЛЕКСИ. Говеда, не можахте ли по-внимателно да ме положите на трона. Марш, докато не съм заповядал да ви отрежат главите!

ЕФЕКТ. /Топуркане на бързи стъпки. Стъпките заглъхват/.

КАЛИКЪЛ. Не биваше да ставаш от ложето си, господарю.

АЛЕКСИ. Драги Каликъл, императорът няма право да боледува дълго. Трябва да топли трона си, иначе той може да изстине. Проклетата подагра! Никога не ме е държала толкова дълго на леглото. Ден-два беснееше и си отиваше. А сега... /пъшка/.

КАЛИКЪЛ. Този път не е само подаграта, господарю. Простинал си, когато си разпитвал еретиците. В подземие то е влажно, а медицината твърди...

АЛЕКСИ. По дяволите своята медицина! Цялата омразна болест се е събрала в палеца на десния ми крак и ако отрежеш този надебелял палец, завинаги ще се отърва от подаграта.

КАЛИКЪЛ. Когато болката премине, позволи ми дати припомня: вече да не ядеш фазани, да не пиеш неразредено вино, да...

АЛЕКСИ. Ох, аз не знам да се смея ли или да плача! Да си самодържец, да владеееш света, а някакъв си глупав лекар да те възпира да не вкусваш дивеч, да не си посрѣбваш винце... Слушай, Каликъл! От днес нататък и ти ще постиш с мен, и ти няма да пиеш вино.

КАЛИКЪЛ. Защо и аз трябва да постя, милостиви? Аз нямам подагра...

АЛЕКСИ. Млъкни и ми подай бокала с виното!

КАЛИКЪЛ. Ако те мразех, бих ти го подал, но...

АЛЕКСИ. /иронично/ Обаче, обичаш себе си. Знаеш, ако умра, веднага ще те изгонят от двореца. Некадърен си, но ме разсмиваш с клюките си. Ласкаеш ме умело и затова те търпя.

КАЛИКЪЛ. Аз ти разказвам само онова, което съм чул хората да шушукат по твой адрес. Не те лаская, не!, а те осведомявам...

АЛЕКСИ. /през измъчен смях/ Да, понякога си недопустимо груб с мене, за да изглеждаш по-искрен. А сигурно си мислиш: докога ли ще слугувам на този стар пелтек. Докога ли ще се въртя около посинелия му пръст?

КАЛИКЪЛ. Било ми съдено да се въртя около болни, да облекчавам болките им, а те да ме ругаят...

АЛЕКСИ. Патриархът ме лекува с тамян, ти — с горчиви билки, а болестта върлува в мен, както еретиците върлуват из страната ми. Признавам само един лекар, но где изчезна, господ знае... Беше ми приятел в младините... Когато бог ми внуши да тръгна към Константинопол с войските, за да сменя оня Вотаниат, някакъв дивак ми посече бедрото с меч, раната загnoi и едва можах да се представя на народа като негов император... Умирах, а вие, лекарите се въртяхте безпомощни около мене. Билки, светена вода — чакахте да се скапя. Най-последойде човекът, резна ме тук-там, намаза раната с възшебен мехлем и оживях. Ако не беше той, щях да си гния в земята, а не да съм на този трон... Е! Де да е сега да клъцне пръста ми, та болката ми да премине? Кесар ще го направя, а ти ще му бъдеш слуга...

КАЛИКЪЛ. Все за стари работи говориш, господарю. Тогава ти беше млад, силен, а и не всяка болест се лекува с нож...

АЛЕКСИ. Българин беше, пък всички ромейски лекари похлупи. Ах, все му забравям името варварско...

КАЛИКЪЛ. Борис се наричаше. Заедно изкарахме медицинското училище. Господ бе го дарил богато: хубост мъжка, ум и сръчност да лекува, но казват, по време на печенегите...

АЛЕКСИ. Ти да си пукнал, а не той... Каква полза имам от тебе и от патриарха? Ти ми забраняваш да ям и да пия, а той ме простуди с неговите еретици... /далечен говор на мнозина/ Какъв е този шум?

КАЛИКЪЛ. Синклитът, близките ти, господарю. Безпокоят се за твоето здраве и от седмица чакат пред вратите на покоите ти, за да научат от мен как се чувстваш...

АЛЕКСИ. Лешояди. Чакат, да не би без тях да предам богу дух. Омръзнало им е да царувам и вече мазно се усмихват на моя син Йоан. Глупците смятат, че синът ми ще оправи онова, което не можа да оправи бащата. Знаеш ли, Каликъл, мисля си, еретиците са прави... А! Размърдах си крака! И вече болките ги няма!...

КАЛИКЪЛ. Слава богу! И този път подаграта се уплаши от тебе, господарю и си отиде ненадейно, както ненадейно бе дошла...

АЛЕКСИ. Така! Ободрявай ме! Ох, кой знае какви бели са станали, докато съм глезил болестта си в ложето... Я, приклекни, да се облегна на рамото ти. Какво си щръкнал като кол сред розов храст?...

Проходих, а? Сигурно тамянт на патриарха прокуди болката ми, а не твоите противни билки...

КАЛИКЪЛ. Не твърдя обратното, господарю. Радвам се, загдето вече не страдаш.

АЛЕКСИ. Радваш се, защото вече няма да се въртиш край мене, а ще вардиш младата си женичка. Ха-ха-ха. Наведи се още! Направи низък поклон, както го изисква протоколът!... Пъшкаш, а? Кръстът те заболя. И другите имат шипове в гръбнака, но когато ми се покланят, не си кривят така лицето, а се усмихват с благодарност.

КАЛИКЪЛ. /Изхлипва/ На е лесно да бъдеш слуга на император...

АЛЕКСИ. А, ти, да не би да смяташ, че е по-лесно да управляваш света? А не се преструвай на измамена хетера в любов! Ти си единственият, пред когото си позволявам да говоря несериозно, а ти се опитваш да подкачаш сериозни разговори с мене... Оправи ми хламидата! О-о-о! Помогни ми отново да седна на трона! И този път няма да зарадвам сина си... Повикай севастократора Исак!

ЕФЕКТ — /Стъпките на Каликъл затихват и се чува отваряне и затваряне на врата. Шум от стъпки/.

ИСАК. /с приповдигнат глас/ *Велики самодържецо и братко мой! Изглежда болестта се оказа безсилна да срази духа ти. И как ли иначе?! Та нали ти, всеславни, срази турците на Изток, дивите рицари на Запад, нормандските орди на Юг и варварските племена на Север?*

АЛЕКСИ. Благодаря! Благодаря ти, братко! Говори! Какво се случи по време на моето боледуване?

ИСАК. Ами, стратезите мируват. Кесарят е пристигнал от Антиохия. Умрял е Боемунд.. .

АЛЕКСИ. Боемунд умрял!? О, всевишни, благодаря ти... Навярно с помощта на кесаря, нормандецът се е преселил във вечността? Колко?

ИСАК. Бяхме определили сто хиляди номизми. Свършил е работата си с петдесет. Останалите върна в хазната.

АЛЕКСИ. Не спомена ли нещо за племенника си, Дивлаций?

ИСАК. Милостив си бил към него...

АЛЕКСИ. Хм, а дъщеря ми Ана продължава ли още да бълнува за трона?

ИСАК. Да. И още как. Особено след като подслуша разпита на Василий, еретически мисли й идват в главата. Предлагам да я изпра- тим в манастир, докато се успокои.

АЛЕКСИ. Нека това свърши брат й, след моята смърт. Сега ще обидим кесаря, а той ни е нужен повече от всякога. Когато отново замине за Антиохия, откъсо я следи и не я пускай извън гинекеята... Василий как е?

ИСАК. Мълчи, разхожда се из градината на двореца, храни врабците с трохи, по три пъти на ден пада на колене и повтаря "Отче наш..." А на Хиподрума стовариха цяла гора дърва за кладата. Народът се вълнува. Чака с нетърпение да види как ангели щели да отнесат от пламъците душата му към небесата...

АЛЕКСИ. Съобщи на членовете от Държавния синклит да ми се махат от главата. Днес няма никого да приемам...

ИСАК. Престолонаследникът Йоан иска да те поздрави с оздравяването.

АЛЕКСИ. Ще му съобща, когато реша да умирам.

ПРЕХОД. ЕФЕКТ — Музика. Камбани. Черковен хор: *„Благодарст- вена литургия“* по случай оздравяването на императора. Внезапно отва- ряне на врата, бързи стъпки.

АЛЕКСИ. /Уплашено/ Кой е там? Кой ми смущава съня? Телохра- нители -и -и!

КАЛИКЪЛ. /смутен, задъхан/. Аз съм, господарю! Каликъл. Нося ти радостна вест...

АЛЕКСИ. /Успокоен, през прозявка/ Е, каква е тя? Ти пък врачът, с каква вест можеш да ме зарадваш?

КАЛИКЪЛ. Видях еретика и го познах. И знаеш ли как? Извиках му: "Борисе"! Извърна се и той ме позна, усмихна се, а после сбърчи вежди и рече: "Човече, припознал си се. Аз се наричам Василий..."

ЕФЕКТ — /чува се шум от падаш предмет, изскърцване на легло/.

КАЛИКЪЛ. Успокой се, успокой се, господарю. Не бива да ста- ваш от ложето.

АЛЕКСИ. Истината ли казваш, проклетнико?

КАЛИКЪЛ. Истината, всесветлий!

АЛЕКСИ. Бож-е-е мой, и на мене гласът на Василий ми се стори познат при разпита му — но можех ли да предполагам... /смее се изкуствено, за да прикрие развълнувания си глас/. Ох, чувствам как съвестта ми се разболява. Имаш ли цяр за болна съвест?

КАЛИКЪЛ. Не се вълнувай, господарю!

АЛЕКСИ. Нямах? А отрова имаш, нали?... Напълни тогава тази златна чаша с вино и я занеси на... Дивлаций, за да я изпие за мое здраве... Иначе не бих заспал.

МУЗИКАЛЕН ПРЕХОД

ПАРАСКЕВИОТ. Стой! Ако пристъпиш още една крачка, ще бъдеш прободен от меча ми!

АЛЕКСИ. Отстрани се, сине! Не виждаш ли, свещеник съм? Изпрати ме патриархът да изповядам еретика преди да бъде хвърлен в кладата.

ПАРАСКЕВИОТ. Повтарям! Само още една крачка и ще бъдеш прободен... Имам заповед от императора никого да не допускам при Василий.

АЛЕКСИ. /шепне/ Параскевиоте, не ме ли позна по гласа?

ПАРАСКЕВИОТ. О, господи! Не те познах, господарю. Расото, расото ме заблуди...

ЕФЕКТ — /Чува се как пада на колене и оръжието му издрънкава върху каменния под/.

АЛЕКСИ. Не ми целувай краката, а отново застани на пост и... нито дума никому, че си ме видял тази нощ... Отключи вратата!

ЕФЕКТ — /чува се тракане на клочалка, скърцане на врата и затварянето ѝ/.

АЛЕКСИ. Небето или земята гледаш през прозореца, Борисе?

ВАСИЛИЙ. /пауза, в която се дочуват щурци и същевременно удари от брадва/. Гледам, как нещастници подготвят моята клада на хиподрума през деня и я развалят на лунна светлина... Защо си дошъл при мен? Защо си сменил пурпурната хламида с грубо расо?

АЛЕКСИ. Не бих дошъл, ако Каликъл не бе те разпознал. Трябваше преди съда... Ако знаех кой си, нямаше да свиквам Синклита.

ВАСИЛИЙ. И колко лесно щеше да ти бъде: на времето аз те спасих от смъртта, сега — ти мене... Тогава аз изпъл-

них дълга си на лечител, а сега ти — на император...

АЛЕКСИ. Стари приятелю, съдбата се подигра с нас. Бързи коне бяха годините ни. Пришпорваха ги нашите амбиции и ни доведоха — мене на трон, тебе — на клада. Да поседнем! Нека си поговорим като приятели...

ВАСИЛИЙ. Но тук е студено. Ти ме осъди да умра сред пламъците на кладата, а не от студ между тези мраморни стени.

АЛЕКСИ. И аз живея между тях. Те са бездушни, яки...

ВАСИЛИЙ. И бързописци има скрити в тях.

АЛЕКСИ. Скрих бързописец, с намерение да се посмея на думите ти, после богата трапеза ти сложих, защото сиромашът, заедно с месото и виното, изяжда и идеите си... Излъгах се. Не аз, а ти ме разпитваше. Не аз, а ти се смееше на моите отговори...

ВАСИЛИЙ. Твоята искреност ме разтревожи, Комнине. Върви си. Аз нямам повече разговори с теб... Сам страдай. Изповядай се на патриарха. Той ще ти прости греховете. Не очаквай утеха от осъдения на смърт...

АЛЕКСИ. Ако си на мое място, какво би направил, та светът да бъде по-честит, отколкото е днес?

ВАСИЛИЙ. Казал го е Спасителят. Аз се мъчех да припомня думите му на хората, а ти ги караше да ги забравят. И двамата знаем, кое е добро и кое е зло.

АЛЕКСИ. Разрушиш ли традициите на един народ, разклащаш основите на държавата му...

ВАСИЛИЙ. Тези "традиции" не ги е създал Христос, а такива като тебе и патриарха.

АЛЕКСИ. Хм... Думи за тълпа. Ние сме разумни хора, а народът е дете, което много пакости може да направи, ако не го държиш здраво. Ти се стремиш да осиротее това дете и да му наложиш твоето учение като мащеха... Искаш от мене невъзможното. Та кой ли ще позволи на императора да бъде друг, освен император? Заговоря ли като тебе, ще ме сметнат за луд, ще ме заточат в манастир под опекунството на моя брат Исак. Патриархът, когото ненавиждаш, ще ме измъчи до гроб със своите проповеди... Едва ли можеш да си представиш колко слаб е самодържецът Алекси Комнин? Страхува се дори някой да не узнае за идването му при тебе...

ВАСИЛИЙ. Затова ли си поставил стража пред вратата ми?

АЛЕКСИ. Няма да избягаш, но не искам да те безпокоят.

ВАСИЛИЙ. Или да ме умъртвят, не по протокола, както
Дивлаций...

АЛЕКСИ. И аз не знам каква ще бъде моята смърт... Завчера издебнах сина си Йоан, когато мереше короната на главата си и репетираше речта, която трябва да произнесе при възцаряването си. А първородната ми дъщеря Ана крои заговори срещу мен и него. На нея й се струва малко да бъде само принцеса и жена на кесар... И аз съм осъден на смърт. И тази бавно приближаваща смърт е по-страшна, защото се подготвя от най-близките ми хора...

ВАСИЛИЙ. От мен ли очакваш съчувствие за семейните си раздори? Аз знаех за предателството на Дивлаций и можех да се скрия, но дойдох при тебе, за да поговоря с човек смел, завладял толкова земи, а не с хленчещ страхливец.

АЛЕКСИ. Аз, страхливец!?

ВАСИЛИЙ. Лесно е да бъдеш смел на бойното поле. Там, ако не убиеш, ще те убият. Всеки мъж, препасал меч, е длъжен да бъде храбър. Човешкото безумие изисква това. Но в мир, когато никой не те заплашва, най-висша смелост е да бъдеш милостив — да се бориш срещу нищетата хорска.

АЛЕКСИ. Приказки!... Ти летиш във висините и пееш като чучулига. Кацни на земята и се огледай! Навсякъде — люде с нрав на вълци, хиени, лисици. Този свят сякаш е създаден, за да хитрува и да се самоизяжда. А ти си решил да се бориш с най-несъвършеното творение на естеството — да промениш онова, което е непроменимо. Как може да разгласяваш и великата лъжа, че бог ще изпрати ангел да поеме душата ти от кладата и да я занесе при него?

ВАСИЛИЙ. Така ми е обещано...

АЛЕКСИ. Не те ли е страх да лъжеш?

ВАСИЛИЙ. А тебе не те ли е страх от дявола? Върви си! Много сме далеч един от друг.

АЛЕКСИ. Ще те направя патриарх. Готов съм да деля властта си с тебе, за да се увериш колко безпомощен ще бъдеш.... Ето вземи пръстена ми и от утре подпечатвай указите си. Заповядвай всички в империята да бъдат равни и чакай народът да ти се отблагодари... Ще

те убият, защото бедните завиждат на богатите, глупавите — на умните, грозните — на красивите, а всички заедно завиждат на императора, защото носел пурпурна хламида, златна корона и седял на трон... А защо тези завистници не завиждат на безсънните нощи на императора? На тежките му дни в борба с враговете на държавата?... А! Подсмиваш се. Аз не съм виновен, дето твоят народ е поробен от моите предшественици, но аз съм задължен да потушавам бунтовете му, защото аз съм император на ромеи, а не цар на българите. Бащата първо се грижи за своите деца, а после за чуждите...

ВАСИЛИЙ. /строго/ Да! Изглежда трябва да минат векове, за да се срещнем отново и се разберем. Аз мисля за другите, а ти непрекъснато ми говориш за себе си, за императорското си тегло, за безсънните си нощи и за някакъв баща-изрод, който дели децата си на свои и чужди. Въртиш, усукваш мисълта си, за да избегнеш истината проста, че на таз земи се раждат хора, а не ромеи, българи, печенеги или франки... Вие, ромеите не искате да бъдете братя с тях, а техни господари!

АЛЕКСИ. Пак ли започваш с притчите си?

ВАСИЛИЙ. И с тях ще свърша. А след моята смърт, други ще ги разказват.

АЛЕКСИ. Не бъди вироглав! До кладата ще поставя кръст. Поведи учениците си към него и ни стани приятел. Нямаме време за други опити. Нека дните, които още ни остават, да минат спокойно и мъдро... Борисе, съдът не бе шега.

ВАСИЛИЙ. И аз не се шегувам.

АЛЕКСИ. Потоп да стане, няма да изгаси кладата... Разумът ти е премного здрав, за да се надяваш на небесни сили.

ВАСИЛИЙ. Комнине, аз ще изгоря, както би изгорял всеки хвърлен в огъня, но народът няма да повярва и няма да допусне да изгорят надеждите му. Патриархът ще фъфли безсмислици: дяволът ми грабнал душата; а людете ще разказват: ангел го възнесъл към небето, към светлината... Бъди по-смел императоре! Дай заповед да палят кладата!

АЛЕКСИ. /разчувстван/ Разкай се! Привидно се разкай, а после всичко ще се нареди, както искаш.

ВАСИЛИЙ. Комнине, аз дойдох при тебе, за да ме осъдиш. Ти ме осъди и сега си длъжен да ме изгориш.

АЛЕКСИ. Бъди проклет! Бъди проклет! Бъди проклет навеки...

ЕФЕКТ — /Чува се трясане на вратата и екот от гласа на императора: *навеки, навеки, навеки...!*

ПРЕХОД.

ЕФЕКТ. — /Шум от множество. Скандиране "Смърт на еретика" и възгласи "У-у-у-у?" Биене на тъпани. Кречетала. Сvirки. Въобще всички характерни шумове на мнозинството, изпълнило Хиподрума. Фанфари/.

ГЛАС I. А ето го и пелтека! Долу-у-у! /свири с уста/.

ЕФЕКТ. /Чуват се и други възгласи "Долу!" и освиркване с уста/.

ГЛАС II. Човече, май и ти искаш да се опечеш на кладата?

ГЛАС I. Свикнал съм. Цял живот се пека на жарава...

ГЛАС III. Тихо! Патриархът вдигна кръст да ни благослови.

ГЛАС I. Тебе може и да те благословява, а мен — да анатемосва. И двете неща стават с кръст.

ЕФЕКТ. /Хиподрумът млъква/.

ГЛАС I. Ето го Василий... Василий...

ЕФЕКТ. /Тишината продължава и изведнъж бива нарушена от припрян камбанен звън/.

АЛЕКСИ. Той наистина е луд. Заплю кръста и се отправи към кладата!?

ИСАК. Не се вълнувай, брате!

АЛЕКСИ. Безумецо, спри! Ако тръгнеш към Светия кръст, ще ти помилвам живота...

ВАСИЛИЙ. /Запява Давидовия псалм, 7-8: "До тебе не ще се приближи. Ти ще го видиш само с очите си"/.

АЛЕКСИ. Ох, сърцето ми!... Защо съблича расото си? Защо го хвърля в огъня?... А и самият той...

ИСАК. Господи! Но той наистина политна към висините...

АЛЕКСИ. /уплашено/ Братко, ние убихме за втори път Христос...

ЕФЕКТ. /Паника: женски, мъжки и детски писъци/.

ГЛАС I. Християни, гледайте! Ангел небесен го пое и възвеси към Бога. Към Бога-а-а-а... Към Светлината...

/Още по-голяма паника, глъчка, писъци, и на фона на гласовете на тълпата прокънтява демоничният смях на Василий.

Манастирското клепало бие за разпускане на черквата/.

/Чува се отваряне на врата и стъпки/.

МЕЛПА. /С бодър глас/ Госпожо, на светата литургия митрополитът, наред с името на твой брат, спомена за здраве и твоето име.

АНА. Лесно е на победителя да бъде благороден... Вземи перото и пиши! /Диктува/.

"Нито огънят смекчил железният му дух, нито изпращаните до него увещания от самодържеца го променили. И понеже се разнасяли много приказки и басните за него се носели от уста на уста, палачите се уплашили да не би някак с позволението на бога, дяволите около Василий да извършат някакво необикновено чудо и хората да видят нечестивеца да пристига невредим..."

МЕЛПА. Да пристига невредим?

АНА. *...и го бутнали в кладата и огънят го глътнал така, като че ли бил разгневен срещу него. Появила се само една тънка струя гъра, в средата на пламъка. .."*

МЕЛПА. *"само една тънка струя пара в средата на пламъка..."*

АНА. За днес стига толкова.

МЕЛПА. Госпожо, вярно ли е всичко това, което записвам?

АНА. Не ти ли харесва тази история?

МЕЛПА. Харесва ми, но народът по другояче я разказва.

АНА. Нека си я разказва, Мелпа. Аз спазвам завета на моя покоен съпруг. Той ме съветваше да пиша историята като принцеса, а не като плебейка... Кесарят беше мъдър човек...

МУЗИКА